

SUPOSTAVNA RAŠČLAMBA POLOŽAJA PRIDJEVNOGA ATRIBUTA U SUVREMENOME TALIJANSKOM U ODNOSU NA SUVRMENI HRVATSKI JEZIK

Sažetak

Premda tipološka lingvistika jasno svrstava i hrvatski i talijanski jezik u istu kategoriju jezika s SVO poretkom osnovnih sintaktičkih jedinica i premda oba spomenuta jezika imaju relativno slobodan red riječi, postoje neke bitne razlike na koje valja upozoriti. Za te razlike u redu riječi mogu se postaviti jasna pravila ili barem tendencije kako bi ovladavanje talijanskim jezikom govornicima hrvatskoga bilo lakše, a tekstovi razumljiviji. Mjesto pridjevnoga atributa u odnosu na imenicu pokazuje primjerice velika odstupanja u dvama jezicima i ova tema zaslužuje pomniju raščlambu i puno veću pažnju nego što joj se dosada poklanjala. Posebice je važno upozoriti govornike hrvatskoga jezika na različito značenje i stilsku vrijednost pridjeva u talijanskome, ovisno o mjestu pridjeva ispred imenice kojoj pripada ili iza nje, mjestu dvaju ili više pridjeva te mjestu riječi koje talijanski gramatičari, za razliku od hrvatskih, tradicionalno svrstavaju u pridjeve. Cilj ovoga rada jest pridonijeti razvoju jezične kompetencije i boljemu i potpunijemu razumijevanju tekstova suvremenoga talijanskog jezika, ali i književnoumjetničkih tekstova i njihova ustroja, razmatrajući poglavito utjecaje promjene poretka sintaktičkih jedinica, u našem slučaju pridjevnoga atributa, na njihovu semantiku.

Ključne riječi: poredak osnovnih sintaktičkih jedinica; mjesto pridjeva u odnosu na imenicu kojoj pripada u hrvatskome; mjesto pridjeva u odnosu na imenicu kojoj pripada u talijanskome; razlika u značenju u svezi s položajem pridjeva u talijanskome; stilske razlike u svezi s položajem pridjeva.

DAMIR MIŠETIĆ*

UDK:
811.131.1:811.163.42

Prethodno priopćenje
Preliminary communication

Primljeno: 19. listopada 2018.

* Damir Mišetić, viš. asist.,
Filozofski fakultet Sveučilišta u Mostaru, damir.miseti@ff.sum.ba

Uvod

Premda tipološka lingvistika svrstava i talijanski i hrvatski jezik u jezike s SVO poretkom osnovnih sintaktičkih elemenata i premda red riječi u talijanskome i hrvatskome nije strogo određen kao, primjerice, u njemačkome, postoje ipak razlike koje itekako predstavljaju probleme govornicima hrvatskoga koji žele dobro ovladati talijanskim jezikom.

Vjerojatno je sličnost¹ u tipologiji reda riječi jedan od glavnih razloga da se ovom problemu nije posvećivala posebna pažnja, iako se mogu vrlo jasno postaviti određena pravila kako bi se govorniku hrvatskoga već na nižoj razini nizom pravila uspjele prenijeti znanje za koje je potrebno puno duže vrijeme usvajanja ne vodeći računa o ovim pravilima.

U procesu učenja jezika sve se možda i ne može i ne mora definirati, ali red riječi nedvojbeno je jedan od sadržaja kojemu se treba posvetiti puno veća pozornost. Osobito je važno upozoriti na posljedice koje promjenom poretka osnovnih sintaktičkih jedinica, u našem slučaju pridjevnoga atributa, nastaju u semantici samih pridjeva.

Cilj nam je osobito rasvijetliti mjesto pridjeva u atributnome položaju u odnosu na imenicu u talijanskome upozoravajući na neke razlike u hrvatskome, što je po našem osobnom iskustvu jedan od ozbiljnijih izvora pogrješaka u redu riječi čak i na višim godinama studija talijanskoga jezika. Na osnovi dosadašnjih saznanja uspostavila bi se pravila o položaju pridjeva u odnosu na imenicu služeći se supostavnom metodom i koristeći se pri tome dostignućima u istraživanjima modernijih talijanskih autora kao i drugih jezičnih skupina, u našem slučaju osobito u talijanskim gramatikama i priručnicima njemačkoga jezika.

¹ Lako je zamijetiti da su hrvatski i talijanski tipološki slični jezici. To napominje i Milan Mihaljević u usporedbi talijanskoga, odnosno hrvatskoga s engleskim jezikom u okviru primjene teorije Chomskog o parametrima: „Da je riječ o povezanim svojstvima, svjedoči i hrvatski koji nije romanski jezik, ali se ponaša potpuno isto kao talijanski.“ Milan Mihaljević, *Minimalistička sintaksa*, Skripta za studente, Zagreb, 2005.

1. Mjesto pridjeva kao atributa u odnosu na imenicu u hrvatskome jeziku

U hrvatskome redosljed sintaktičkih jedinica prilično je jasan. Uz već spomenuti SVO poredak osnovnih sintaktičkih jedinica², navodi se redosljed sintaktičkih jedinica kako slijedi: *Naš* (A) + *Ivan* (S) + *čita* (P) + *zanimljivu* (A) + *knjigu* (O)³.

Dakle, atribut iskazan pridjevom prethodi imenici i to se može držati uobičajenim mjestom atributa u odnosu na imenicu, a ta imenica može biti sastavni dio subjekta, objekta, imenskoga predikata ili priložne oznake.⁴

Primjerice:

subjekt: *Plava* (A) *kuća* (S) *je najljepša*.

objekt: *Slušam klasičnu* (A) *glazbu* (O).

imenski predikat: *Oni su ljubazni* (A) *susjedi* (IP).

priložna oznaka: *Stric je stigao prošli* (A) *petak* (PO).

Dakle, možemo zaključiti da u hrvatskome atribut obično prethodi imenici.⁵ Osim u pjesničkim i stilističkim obratima, to je njegovo uobičajeno mjesto u rečenici.

Kao posebna vrsta atributa izdvaja se predikatni atribut ili predikatni proširak⁶, primjerice:

Upoznao sam djevojku čudnu i neobičnu.

Valja pridodati i neke stalne attribute koji kao dio vlastitoga imena stoje uz imenice kojima pripadaju⁷:

sv. Pio Deseti, Filip Lijepi, Ozana Kotorska itd.

Pridjev u atributivnome položaju u hrvatskome često može biti odvojen od imenice i u pjesničkome jeziku, ali zbog položaja enklitičkih riječi u odnosu na prvu naglašenu riječ⁸:

„Dobar sam boj bio, trku završio, vjeru sačuvao“⁹.

Dakle, možemo zaključiti da atribut iskazan pridjevom u hrvatskome u pravilu prethodi imenici na koju se odnosi. U standardnome hrvatskom jeziku, ako nije riječ o lirici ili posebnim konstrukcijama, pridjev uglavnom ne dolazi iza imenice kojoj pripada. Isto to vrijedi i za više pridjeva, pridjeve pojačane prilogom itd.

² Josip Silić – Ivo Pranjković, *Gramatika hrvatskog jezika za gimnazije i viša učilišta*, Školska knjiga, Zagreb, 2007., § 1467.

³ Isto, § 1468.

⁴ Isto, § 1476.

⁵ Dragutin Raguž, *Praktična hrvatska gramatika*, Medicinska naklada, Zagreb, 1997., § 614.

⁶ Isto, § 617.

⁷ Isto, § 618.

⁸ Isto, § 631.

⁹ 2 Tim 4,7.

2. Mjesto pridjeva kao atributa u odnosu na imenicu u talijanskome jeziku

U talijanskome, kao i u drugim romanskim jezicima¹⁰, situacija je puno složenija¹¹ i zahtijeva pomniju raščlambu. Nije ju moguće definirati u samo u nekoliko rečenica.

U poglavlju „La collocazione dell’aggettivo“ u *Talijanskoj gramatici* S. Battaglie i V. Perniconea kaže se: „Normalmente il posto dell’aggettivo qualificativo è dopo il nome, secondo cioè un ordine progressivo, che pone prima l’entità da qualificare e poi la sua determinazione aggettivale“¹². Potom se navode primjeri: *il cielo sereno, l’occhio vivace* itd. Napominje se da ovaj red riječi vrijedi osobito ako je riječ o više pridjeva: *una vita breve e penosa*. Autori potom zaključuju da „pridjev koji ima karakterističnu i obvezatnu funkciju mora slijediti imenicu“.

Za pridjev koji dolazi ispred imenice na koju se odnosi kaže se: „Quando l’aggettivo precede il nome, il suo valore si attenua, e anche il suo accento tonico risulta più debole.“¹³

U *Gramatici talijanskoga jezika* autora Maurizija Dardana i Pietra Trifonea naglašava se da mjesto opisnoga pridjeva može biti ili ispred imenice ili iza nje i napominje se da se time štoviše mijenja značenje (ili nijansa značenja), kao primjerice *la strada vecchia* i *la vecchia strada*, što nije posve ista stvar.¹⁴

Ne pojašnjava se kada pridjev u atributnome položaju može, a kada mora stajati iza imenice, a kada može odnosno mora biti ispred nje.

Marcello Sensini pojašnjava da opisni pridjev može stajati pred imenicom na koju se odnosi ili iza nje. Uglavnom, pridjev koji se stavlja ispred imenice manje se ističe u odnosu na pridjev koji dolazi nakon imenice.¹⁵

Konstatira se potom da pridjev koji se nalazi ispred imenice ima samo opisnu vrijednost, dakle denotativnu, a pridjev koji se nalazi iza imenice zadobiva razlikovno značenje, tj. konotativno.

¹⁰ Usp. Nikica Talan, *Osnove gramatike portugalskog jezika*, Školska knjiga, Zagreb, 2003., str. 88 i Diethard Lübke, *Schulgrammatik Französisch*, Langenscheidt KG, Berlin und München, 1990., § 20.10.

¹¹ Ova složenost u romanskim jezicima ima svoje korijene već u položaju pridjeva u odnosu na imenicu u latinskome jeziku. Usp. Veljko Gortan – Oton Gorski – Pavao Pauš, *Latinska gramatika*, Školska knjiga, Zagreb, 1998., § 304.

¹² S. Battaglia – V. Pernicone, *Grammatica italiana*, Loescher editore, Torino, 1971., str. 118.

¹³ Isto.

¹⁴ Usp. Maurizio Dardano – Pietro Trifone, *La lingua italiana*, Zanichelli, Bologna, 1996., § 5.2.3.

¹⁵ Marcello Sensini, *Gli strumenti linguistici*, Arnoldo Mondadori Scuola, Milano, 1997., § 3.1.3.: „Spesso, però, la diversa posizione dell’aggettivo produce nella frase cambiamenti di significato. In generale, l’aggettivo posto davanti al nome ha rilievo minore e quello posto dopo il nome ha rilievo maggiore.“

Spominju se i pridjevi koji imaju posve različito značenje ako se nalaze ispred imenice ili iza nje.

Zacijelo ćemo u gore spomenutim, ali i drugim gramatikama naići na mnogo vrijednih informacija, no gledajući iz perspektive govornika hrvatskoga jezika, osobito onoga koji dobro želi svladati red riječi u talijanskome, situacija može biti vrlo zbunjujuća, a razumijevanje određenih konstrukcija otežano ili pogrešno. O poteškoćama tijekom prevođenja tih konstrukcija na hrvatski ne trebamo ni govoriti.

Da bismo nekako iscrpnije opisali položaj pridjevnoga atributa u odnosu na imenicu kojoj pripada, pokušat ćemo usustaviti pravila o položaju pridjeva, poglavito sa stajališta govornika jezika u kojemu je mjesto pridjeva u odnosu na imenicu posve različito.

Najprije ćemo reći nekoliko riječi o mjestu pridjeva općenito, odrediti kada pridjev mora stajati iza imenice kojoj pripada, kada mora stajati ispred imenice i kada može stajati ispred imenice i iza nje, eventualno uz promjenu nijansi u značenju kada se posve mijenja značenje pridjeva ako stoji ispred imenice ili iza nje. Potom ćemo upozoriti na mjesto priloga, rednih brojeva i zamjenica koje talijanska gramatička tradicija svrstava u pridjeve ako stoje u atributnome položaju, a na koncu upozoriti i na nijanse u značenju i čisto stilske razlike ovisno o mjestu pridjeva u odnosu na imenicu.

Odsada ćemo govoriti o mjestu pridjeva u odnosu na imenicu, kako je i uobičajeno u talijanskim gramatikama, a ne o mjestu atributa u odnosu na imenicu kojoj pripada.

2.1. Opće napomene

U suvremenome talijanskome jeziku, kao i u drugim romanskim jezicima, opisni se pridjev u pravilu stavlja neposredno ispred imenice na koju se odnosi ili iza nje.

Abbiamo visto una bella casa.

Perché non avete comprato una macchina rossa?

U latinskome jeziku, primjerice, mjesto pridjeva u odnosu na imenicu bilo je slobodnije, u svakome slučaju puno slobodnije nego u romanskim jezicima i u suvremenome talijanskom jeziku¹⁶. Udaljenost imenice i pridjeva koji se na nju odnosi mogla je biti veća zahvaljujući padežima i logičkome odnosu imenice i pridjevnoga atributa koji se njima izriče.

¹⁶ Usp. Luca Serianni, *Grammatica italiana*, De Agostini Scuola SpA, Novara 2010., § V.30.

U prošlim stoljećima, osobito u talijanskoj poeziji 18. i 19. stoljeća pojavljuje se tmeza¹⁷, primjerice kod Parinija „*le gravi per molto adipe dame*“ ili kod Foscola „*questa / bella d'erbe famiglia e d'animali*“. Susrećemo to pokadšto i u modernoj poeziji, primjerice kod Montalea „*il mare che scaglia a scaglia, livido, muta colore*“¹⁸, no može se reći da u suvremenome talijanskom jeziku, osim kadšto u poeziji, pridjev u atributnome položaju stoji neposredno ispred imenice na koju se odnosi ili pak iza nje.

2.1.1. Mjesto pridjeva iza imenice na koju se odnosi

U dosta priručnika i gramatika, osobito u onima koje su namijenjene učenju talijanskoga kao stranoga jezika¹⁹, navodi se da pridjev u talijanskome uglavnom stoji iza imenice, što uistinu možemo držati češćim redosljedom u talijanskome jeziku nego obrnuto.

Pridjev u pravilu mora uvijek stajati iza imenice ako je riječ o pridjevima koji imaju razlikovnu funkciju i koji navode²⁰:

- a) boju: *una macchina rossa*²¹ – *crveni auto*
- b) oblik²²: *un tavolo ovale* – *ovalni stol*
- c) narodnost: *la lingua croata* – *hrvatski jezik*
- d) zemljopisnu, političku pripadnost i svjetonazor:
la prateria nordamericana – *sjevernoamerička prerija*
il partito democratico – *demokratska stranka*
la concezione liberale – *liberalno shvaćanje*

Zemljopisna pripadnost znači pripadnost jednomu kontinentu, državi, regiji, kraju, gradu, selu, dolini itd.:

- i paesi africani* – *afričke zemlje*
il presidente italiano – *talijanski predsjednik*

¹⁷ Tmeza je figura dikcije u kojoj se unutar neke riječi ili dijelova riječi umeće nova riječ.

¹⁸ Usp. Luca Serianni, n. dj., § V.27.

¹⁹ Primjerice: Josip Jernej – Zorica Vučetić – Ingrid Damiani, *Talijanski jezik*, SNL, Zagreb, 1986., str. 33; Josip Jernej, *Talijanski jezik (priručnik za viši stupanj)*, Školska knjiga, Zagreb, 1999., str. 5; Milvia Marić Kos – Marina Rugo, *Grammugia*, Školska knjiga, Zagreb, 2012., str. 57.

²⁰ Usp. Wolfgang Reumuth – Otto Winkelmann, *Praktische Grammatik der italienischen Sprache*, Wilhelmsfeld, 1996., § 162.

²¹ Na ovo se upozorava i u gramatici Milvia Marić Kos – Marina Rugo, n. dj., str. 57.

²² U *Osnovama gramatike portugalskog jezika* spominje se osim oblika i dimenzija i navode se primjeri: *terreno plano* – *ravan teren* i *homen baixo* – *nizak čovjek*. Usp. Nikica Talan, n. dj., str. 88.

- l'arte toscana – toskanska umjetnost*
il dialetto milanese – milanski dijalekt itd.²³
- e) vjersku pripadnost:
la Chiesa cattolica – Katolička crkva
il monastero ortodosso – pravoslavni manastir
l'etica protestante – protestantska etika
il tempio indù – hinduistički bram
- f) Iza imenice stoje i takozvani *aggettivi relazionali denominali*, a to su pridjevi koji su izvedeni od imenica i koji pokazuju vezu između imenice na koju se pridjev odnosi i imenice od koje je pridjev izveden:
la linea ferroviaria – željeznička linija
*il piano quinquennale*²⁴ – petogodišni plan
- g) te participi koji se rabe kao pridjevi²⁵:
il formaggio grattugiato – ribani sir
la casa distrutta – razorena kuća
- h) Također i poblize određeni pridjevi, pridjev pojačan („rafforzato“) prilogom:
un viaggio molto lungo – vrlo dugo putovanje
un vicino completamente malato – posve bolestan susjed
- To vrijedi i za priloge *poco, parecchio, assai, tanto, troppo, decisamente, incredibilmente, estremamente* itd.²⁶
- i) U nekim gramatikama spominje se da i višesložni pridjevi u pravilu stoje iza imenice:
*Una persona caritevole*²⁷ – karitativna osoba
*Un giorno meraviglioso*²⁸ – čaroban dan.

²³ U latinskom se pojavljuje sličan problem. U *Latinskoj gramatici* navodi se pravilo da se pridjev, koji može stajati ispred imenice ili iza nje, između ostaloga stavlja iza imenice ako je izveden od vlastitoga imena, npr. *populus Romanus, lingua Latina*. Usp. Veljko Gortan – Oton Gorski – Pavao Pauš, n. dj., § 304.

²⁴ Wolfgang Reumuth – Otto Winkelmann, n. dj., § 162.

²⁵ Iako u gramatikama drugih romanskih jezika naiđemo na pojam „stanje“ i primjere kao „natovaren magarac“, a s obzirom na to da te primjere možemo svesti uglavnom pod pridjeve koji su nastali od participa, to ne bismo istaknuli kao posebnu kategoriju.

²⁶ Ali: *una gran bella cosa* – iznimno lijepa stvar.

²⁷ Wolfgang Reumuth – Otto Winkelmann, n. dj., § 162.

²⁸ Moguće je naći i mnoštvo protuprimjera, nerijetko u naslovima knjiga, filmova itd., ali i drugdje, primjerice „una meravigliosa casa sull'albero“. <https://www.tripadvisor.it/ShowUserReviews-g304141-d1549562-r394278471-Back_of_Beyond_Pidurangala-Sigiriya_Central_Province.html> (25. studenoga 2016.), tako da ovo pravilo nije beziznimno.

I u francuskoj gramatici talijanskog jezika *La grammaire italienne* autor napominje da Talijani ne stavljaju kao Francuzi svaki put pridjev koji je dulji ili složeniji iza imenice i navodi primjer: *Parla con vivacissimi gesti. – Il parle avec des gestes très vifs; I nostri antichi e più che mai accaniti*

- j) Ako imamo više pridjeva i ako oba pridjeva izriču specifično obilježje i imaju istu vrijednost određivanja, dolaze nakon imenice:
una gonna bianca e nera – bijela i crna suknja
un giudizio ingiusto e fazioso²⁹ – nepravедna i buntovnička prosudba
- k) Isto bi se moglo reći za slučaj kada se pridjev ponavlja, osobito u govornome jeziku:
Abbiamo una casa piccola piccola. – Imamo posve malenu kuću.
Aveva mani fredde fredde. – Imala je vrlo hladne ruke.
- l) kao i za slučaj pridjeva u pozitivu koji se pojačava dodavanjem drugoga pridjeva slična značenja:
un autobus pieno zeppo – dupkom pun autobus
Hanno un vicino ricco sfondato. – Imaju iznimno bogata susjeda.
un ragazzo stanco morto – mrtav umoran mladić
una macchina nuova fiammante – posve nov automobil
- m) Pridjevi koji dobivaju neki od prefikasa: *arci-*, *stra-*, *iper-*, *ultra-*, *extra-*, *sovra-*, *super-* stoje uglavnom iza imenice:
Hanno comprato una cucina ultramoderna. – Kupili su supermodernu kuhinju.
Si tratta di una ragazza ipersensibile. – Radi se o preosjećajnoj djevojci.
Non mi piaceva quell'autobus sovraffollato. – Nisam voljela onaj pretrpani autobus.
una persona superinformata su ultimi trends – iznimno informirana osoba o najnovijim trendovima.
- n) Isto se može reći i za konsektivni infinitiv s prijedlogom *da*:
Hanno una sorella bella da morire. – Imaju sestru lijepu kao slika.
una persona brutta da far paura – osoba ružna ko ponoć.

Kod apsolutnoga superlativa, iako pridjevi dodavanjem sufiksa *-issimo* postaju višesložnima, nailazimo na mjesto ispred imenice i iza nje, kao što je bio slučaj kod tih pridjeva u pozitivu:

nemici – Nos anciens ennemis, plus acharnés che jamais. K tomu, autor navodi i primjere kada se u talijanskome particip stavlja ispred imenice, što je u francuskome također neuobičajeno. Usp. André Pézard, *Grammaire italienne*, Librairie A. Hatier, Pariz 1930., § 447. Zanimljivo je da je u *Latinskoj gramatici* gore navedeno pravilo vrijedilo uglavnom ako je imenica jednosložna, a pridjev višesložan. Usp. Veljko Gortan – Oton Gorski – Pavao Pauš, n. dj., § 304.

²⁹ Marcello Sensini, *Gli strumenti linguistici*, Arnoldo Mondadori Scuola, Milano, 1997., § 3.1.3.

una bellissima giornata – prelijep dan
*un uomo ricchissimo – iznimno bogat čovjek*³⁰.

Komparativ (uvećavanja i umanjivanja)³¹ i takozvani relativni superlativ³² stoje u pravilu iza imenice iako se može naići na mnoštvo protuprimjera:

la strada più lunga – duži put
la casa meno grande – manja kuća
l'aeroporto più importante del paese – najvažnija zračna luka u državi
il prodotto meno caro di tutti – najjeftiniji proizvod

Za takozvane *forme speciali* ili *forme organiche*, posebne oblike komparativa i superlativa koji potječu izravno od odgovarajućih latinskih oblika teško je dati jedinstveno pravilo jer to nisu analitički oblici sastavljeni od dviju riječi, nego od samo jedne. Iako uglavnom stoje iza imenice, možemo pronaći i mnoštvo uvriježenih protuprimjera:

il fratello minore – mlađi brat
la sorella maggiore – starija sestra
le temperature minime – najniže temperature
la velocità massima – najviša brzina

Ali također i:

il massimo sforzo – najveći napor
la maggiore età – punoljetnost
un albergo di infima categoria – hotel najniže kategorije
un'intima convinzione – najdublje uvjerenje

Kao i u hrvatskome, iza imenice stoje pridjevi, stalni atributi koji kao dio vlastitoga imena stoje uz imenice kojima pripadaju:

Pio Decimo, Filippo il Bello, Vittorio Emanuele Secondo,
 s tom razlikom da su pridjevi poimeničeni i imaju određeni član.

³⁰ To isto vrijedi i za pridjeve koji tvore superlativ dodajući dočetak *-errimo, a* i *-entissimo, a*: *un accerrimo nemico*, ali *un clima saluberrimo*; *un benevolentissimo medico*, ali *un critico malevolentissimo*.

³¹ U talijanskome: il comparativo di maggioranza e minoranza.

³² Il superlativo relativo.

2.1.2. Mjesto pridjeva ispred imenice

U pravilu pridjev stoji ispred imenice ako ima opisnu funkciju, dakle čisto denotativnu:

*L'uomo si presentò alla festa con la sua bella figlia.*³³

Ispred imenice se stavljaju pridjevi koji imaju funkciju epiteta, primjerice:

la povera Lucia – jadna Lucija.

Isto tako, ako imamo više pridjeva i ako oba imaju opći karakter, odnosno izriču ornamentalnu funkciju, nalaze se ispred imenice³⁴:

*un lungo, noioso pomeriggio*³⁵ – *dugo, dosadno popodne.*

Možda je najteže dati daljnja objašnjenja za ovaj položaj pridjeva, ali već spomenuti izrazi: opći karakter, ornamentalna funkcija, opisna ili denotativna funkcija dovoljno definiraju karakter pridjeva koji dolaze ispred imenice. Kod nekih autora pojavljivao se pojam „izricanje običnih svojstava“.³⁶

2.1.3. Mjesto pridjeva i pridjevā ispred imenice i iza nje

Pridjevi koji stoje iza imenice, osim u lirici i pjesničkom jeziku i rijetkim ustaljenim izrazima³⁷ u pravilu ne mogu stajati ispred imenice na koju se odnose. Pridjevi koji stoje ispred imenice, koji imaju opisnu funkciju, čisto denotativnu, mogu stajati i iza imenice i tada imaju razlikovnu funkciju. (v.2.1.2.)

Ako je riječ o više pridjeva, onda ispred imenice dolaze oni pridjevi koji izriču opće stvari, a iza imenice oni koji izriču specifične³⁸:

una lunga crisi economica – duga gospodarska kriza

³³ U ovoj rečenici pridjev ima opisnu funkciju: pridodaje imenici *figlia* prosudbu onoga koji govori. Ako bismo rekli „la sua figlia bella“, pridjev bi imao razlikovnu funkciju, razlikovali bismo je dakle od kćeri koja nije isto tako lijepa. Usp. Marcello Sensini, *Gli strumenti linguistici*, Arnoldo Mondadori Scuola, Milano, 1997., § 3.1.3

³⁴ Isto.

³⁵ U ovom slučaju priključili bismo se mišljenju da dva ili više pridjeva u pravilu dolaze uvijek iza imenice. Usp. Wolfgang Reumuth – Otto Winkelmann, n. dj., § 162.

U primjeru koji je naveden riječ je više o izrazu tipičnom za književnoumjetnički stil, premda priznajemo da kadšto i nije lako povući crtu između stilova.

³⁶ Josip Jernej – Zorica Vučetić – Ingrid Damiani, n. dj., str 33.

³⁷ U literaturi se često naide na izraz *il verde prato*, a poznajemo također i nazive, primjerice, *la Biancaneve*.

³⁸ Marcello Sensini, n. dj., § 3.1.3.

Jasno, ako bismo željeli reći *vrlo duga ekonomska kriza*, čime modificiramo značenje pridjeva koji prema svome značenju može stajati ispred imenice, to bi glasilo:

una crisi economica molto lunga – vrlo duga gospodarska kriza

ili pak:

una crisa economica lunga e noiosa – duga i dosadna gospodarska kriza

ili, primjerice, ako bismo se poigrali riječima:

una crisi lunga e molto economica – druga i vrlo gospodarska kriza

Možemo zaključiti da bliže imenici stoji pridjev koji izriče specifične stvari, koje imaju razlikovnu funkciju, a onda slijede pridjevi koji izriču opće stvari i imaju denotativnu funkciju.

Pojačamo li jedan od pridjeva prilogom, u tom slučaju on odlazi na sam kraj izraza iako bi po svojem značenju mogao stajati ispred imenice ili prvi u nizu iza imenice.

Ako imamo više pridjeva iza imenice, onda je njihov redosljed prilično strog³⁹: najprije dolazi *aggettivo di relazione*, potom *aggettivo qualificativo semplice*, a potom *aggettivo restrittivo*, već prema njihovoj logičnoj ovisnosti o imenici.

Proučavajući sintaktičke odnose između *aggettivo di relazione* i *aggettivo qualificativo semplice*, Brinker donosi popis mogućih kombinacija između dvaju tipova: „NOME+AR+AR: *Comunità economica europea, Conferenza episcopale nazionale, patrimonio lessicale italiano*“⁴⁰, pri čemu je zamjetno da etnici u pravilu uvijek dolaze na kraju te: „NOME+AR+AQ: *decisione ministeriale definitiva, superficie lunare polverosa*“⁴¹, a isključuju se kombinacije: N+AQ+AR i N+AQ+AQ.

Slijed N+AQ+AR kao „*decisione definitiva ministeriale*“ drži se manje vjerojatnom s obzirom na slijed N+AR+AQ *decisione ministeriale definitiva*, premda nije posvema neprihvatljiv⁴².

Za razliku od toga slijed N+AQ+AQ može se imati „samo kada drugi pridjev ima restriktivnu funkciju: ‘delle scarpe marroni grandi’ (dakle ‘non piccole’)“⁴³. U suprotnome slučaju dva pridjeva povezuju se ili veznikom „una voce forte e decisa“ ili se između njih uvodi stanka (grafički, zarez) „una voce forte, decisa“.

³⁹ Usp. Luca Serianni, n. dj., V.39.

⁴⁰ Isto, V.40.

⁴¹ Isto.

⁴² Isto.

⁴³ Isto.

2.1.4. Pridjevi kod kojih se razlikuje značenje u ovisnosti o njihovu mjestu s obzirom na imenicu

U talijanskome jeziku jedna skupina pridjeva ima različito značenje ovisno o tome stoje li ispred imenice ili iza nje, primjerice:

Grande

*un grand'uomo*⁴⁴ – velik (značajan) čovjek, velikan

un uomo grande – krupan čovjek

Certo

un certo Roberto – jedan određeni Roberto

una cosa certa – sigurna stvar

Povero

una povera donna – jadna žena

una donna povera – siromašna žena

Semplice

una semplice domanda – samo jedno pitanje

una domanda semplice – jednostavno pitanje

Caro

un caro bambino – drago dijete

una macchina cara – skup auto

Santo

una santa donna – sveta (časna) žena

una donna santa – svetica

Diverso

diverse faccende – više stvari

faccende diverse – različite stvari

Solo

una sola donna – samo jedna žena

una donna sola – usamljena žena

Curioso

un curioso tipo – čudan čovjek

un tipo curioso – radoznao čovjek

⁴⁴ Valja napomenuti da se pridjev *grande*, kada se nalazi ispred imenice muškoga ili ženskoga roda u jednini, skraćuje u *gran*, osobito kad mu prethodi neodređeni član. Ovo skraćivanje izostaje kad imenica počinje nečistim s, z, x, gn, pn ili ps. Usp. Wolfgang Reumuth – Otto Winkelmann, n. dj., § 160.

Proprio*il proprio nome – vlastito ime (nečije)**il nome proprio – vlastito ime*Amaro*un caffè amaro – gorka, nezaslađena kava**un amaro caffè – kava popijena u neugodnim okolnostima*Vero*una vera notizia – prava vijest**una notizia vera – istinita vijest*

U *Talijanskoj gramatici* W. Reumutha i O. Winklemana pojavljuje se i razlika:

*un bravo ragazzo*⁴⁵ – dobar mladić*un ragazzo bravo* – sposoban mladić

Na ovu razliku ne upućuje se često u literaturi.

Također i⁴⁶:

un frutto dolce – slatki plod*un dolce ricordo* – drago, milo sjećanje*acqua pura* – čista voda*pura acqua* – samo voda

Pridjevi *alto* i *basso*, kada se rabe uz imenicu *la pressione* – tlak, ako stoje ispred imenice imaju značenje visokoga / niskoga atmosferskoga tlaka:

l'alta / la bassa pressione ('*la pressione atmosferica*'),

a kada dolaze iza imenice, imaju značenje visokoga / niskoga krvnoga tlaka:

la pressione alta / bassa ('*la pressione sanguigna*').⁴⁷

Valja razlikovati i:

un galantuomo – džentlmen*un uomo galante* – galantan čovjek

⁴⁵ Usp. Wolfgang Reumuth – Otto Winkelmann, n. dj., §164

⁴⁶ Na ove primjere naišli smo u Dr. Hermann Willers, *Langenscheidts Kurzgrammatik Italienisch*, Langenscheidt KG, Berlin und München, 1970., str. 16.

⁴⁷ Usp. Luca Serianni, n. dj., V.37.

un gentiluomo – plemić/džentlmen
*un uomo gentile*⁴⁸ – ljubazan čovjek.

premda je u prvome slučaju pridjev srastao s imenicom pa je razlika puno jasnija.

U svim slučajevima može se zaključiti da pridjev kada stoji ispred imenice, ima preneseno značenje, a temeljno značenje pridjev ima kada se nalazi iza imenice.⁴⁹

3. Mjesto zamjenica, rednih brojeva i priloga u odnosu na imenicu kojoj pripadaju, koje talijanski gramatičari svrstavaju u pridjeve

Budući da smo odredili mjesto pridjeva, odnosno atributa izrečena pridjevom u odnosu na imenicu kojoj pripada, valja napomenuti i one riječi koje prema hrvatskoj tradiciji gramatičke terminologije spadaju u posvojne, pokazne, neodređene zamjenice, redne brojeve ili upitne priloge itd., a u talijanskome ih se stavlja u kategoriju pridjeva.

Kako se neke od tih riječi uistinu i ponašaju kao pridjevi (mijenjaju se u rodu i broju, kao primjerice *poco*, *molto*, *tanto*, *troppo* itd), valja nešto reći i o njihovu mjestu s obzirom na imenicu kojoj pripadaju.

Njihovo je mjesto uglavnom ispred imenice na koju se odnose.

U tu skupinu spadaju tzv.:

Aggettivi possessivi⁵⁰: *il mio amico*⁵¹ – moj prijatelj

Aggettivi dimostrativi: *quella*⁵² casa – ona kuća

Aggettivi identificativi: *la stessa scuola* – ista škola

⁴⁸ Wolfgang Reumuth – Otto Winkelmann, n. dj., §164

⁴⁹ Do slična zaključka dolazi, primjerice, i Nikica Talan o mjestu pridjeva u odnosu na imenicu u portugalskome jeziku: „Svaki put kad se nađe ispred imenice pridjev u načelu ima preneseno značenje: *um grande homem* (‘velik, znamenit čovjek’), ali: *um homem grande* (‘visok čovjek’); *uma pobre mulher* (‘jadna, nesretna žena’), ali: *uma mulher pobre* (‘siromašna žena’).“ Nikica Talan, n. dj., str. 89. Također i Dr. Hermann Willers, n. dj., str. 15: „Einige Adjektive ändern je nach ihrer Stellung ihre Bedeutung. Werden sie in ihrer Grundbedeutung gebraucht, so treten sie hinter das Substantiv; werden sie dagegen in übertragener Bedeutung gebraucht, treten sie vor das Substantiv.“

⁵⁰ Marcello Sensini, n. dj., § 3.2.

⁵¹ *Aggettivi possessivi* mogu stajati i iza imenice, no onda su naglašeniiji i time imaju veću važnost. „In questo caso il possessivo acquista una posizione tonica, cioè fortemente accentata, e perciò un rilievo maggiore. Anzi nelle espressioni vocative ed esclamative il possessivo della prima e seconda persona (tanto sigolare, mio e tuo, quanto plurale, nostro e vostro) si pospone sempre: *Figlio mio*; *Anima mia*; *Amor mio*; *O patria nostra*; *Dio mio*!; *Mamma mia*!; ecc.“ u S. Battaglia – V. Pernicone, n. dj., str. 123.

⁵² Pridjev *quello* ispred imenice ponaša se kao određeni član i ima oblike *quel*, *quell*, *quello*, *quella*, *quei*, *quegli* i *quelle*.

Aggettivi indefiniti⁵³: *alcuni libri – nekoliko knjiga*

Aggettivi numerali: *il nono piano – deveti kat*

Aggettivi interrogativi: *quante macchine? – koliko automobila?*

Aggettivi esclamativi: *quante domande! – Koliko pitanja!*

Gore spomenuti oblici nalaze se ispred imenice i kada se kombiniraju:

questi miei figli – ova moja djeca

quella loro opinione – ono njihovo mišljenje.

4. Nekoliko napomena o stilskim razlikama u svezi s mjestom pridjeva u odnosu na imenicu

Kod pridjeva koji se mogu rabiti i ispred imenice i iza nje, pridjev koji se nalazi ispred imenice ima uglavnom manju važnost:

Paolo ha una graziosa sorella. – Paolo ima dražesnu sestru.

Naglašava se da Paolo ima jednu sestru, a ne brata ili dvije sestre.⁵⁴

U rečenici:

Paolo ha una sorella graziosa. – Paolo ima dražesnu sestru.

Pridjev stavljen iza imenice ima veću važnost: ono što se naglašava jest da je Paola sestra dražesna.⁵⁵

U hrvatskome bismo to ostvarili jačim naglašavanjem pridjeva u rečenici pod oznakom b).

No u *Gramatici* Battaglia-Pernicone napominje se da kada pridjev stoji ispred imenice, njegova vrijednost slabi i njegov naglasak slabi.⁵⁶

A pridjev koji ima karakterističnu i obvezujuću funkciju, mora stajati iza imenice.

Za pridjeve koji označuju boju, strogo je određeno da stoje iza imenice, iako postoje i neki uvriježeni oblici koje smo već spomenuli: *il verde prato* – zelena livada ili imenica *la Bianchaneve* – Trnoružica.

⁵³ Ovdje valja spomenuti i *poco – malo, alquanto – nešto, vario – različit, parecchio – prilično, molto – puno, tanto – toliko puno, altrettanto – isto toliko, troppo – previše*. Njihovo mjesto je u pravilu ispred imenice na koju se odnose. Odstupanja postoje samo u nekim ustaljenim izrazima kao primjerice: *grazie tante!*

⁵⁴ Neodređena zamjenica *qualsiasi* može stajati ispred imenice, ali i iza nje. Dolazi iza imenice uglavnom ako ispred imenice stoji neodređeni član. Usp. Wolfgang Reumuth – Otto Winkelmann, n. dj., § 95.

⁵⁴ Marcello Sensini, n. dj., § 1.3.

⁵⁵ Isto.

⁵⁶ S. Battaglia – V. Pernicone, n. dj., str. 118.

Ako kažemo *il cielo azzuro* – plavo nebo, usprkos tomu što je značenje gotovo isto, nešto drugo je reći *l'azzurro cielo*.

Stavljajući pridjev ispred imenice, dajemo mu, osim opisne funkcije, subjektivno-ornamentalnu nijansu, gotovo lirsku.⁵⁷ Jasno je da lirika obiluje takvim oblicima. Sličan učinak moguće je postići i u hrvatskome: umjesto *plavo nebo* može se reći *nebo plavo*.

Kod takozvanih *aggettivi relazionali*, koji se uvijek moraju stajati iza imenice jer imaju vrlo naglašenu razlikovnu vrijednost, ova igra – pa ni u lirici – nije moguća:

Un ragazzo italiano ne može se pretvoriti u *un italiano ragazzo*; *il partito democratico* u *il democratico partito*; *un terreno sabbioso* u *un sabbioso terreno*; *un topino cieco* u *un cieco topino*; *la Chiesa cattolica* u *La cattolica Chiesa*. Drugi oblik u normalnome govoru, osim u nekim posebnim igrama riječi i sl., neprihvatljiv je u standardnome talijanskom jeziku.

Ovaj tip pridjeva često je poimeničen u talijanskome jeziku tako da bi i u lirici i književnoumjetničkim tekstovima promjena redosljeda sintaktičkih jedinica mogla dovesti do nesporazuma i zbrke.

Kod posvojnih zamjenica, koje u talijanskoj gramatičkoj tradiciji nazivaju „posvojnim pridjevima“ kada se nalaze u atributnome položaju, spomenuli smo da postoje stilske razlike kada dolaze iza imenice, no to je usporedivo s hrvatskim jezikom, osobito u izravnome obraćanju, dozivanju ili oslovljavanju:

Padre mio! – *Oče moj!*

Mamma mia! – *Majko moja!* itd.

Postoje ustaljeni izrazi kod kojih je posvojna zamjenica („*aggettivo possessivo*“) nekada ispred imenice, a nekada iza nje. U ovim izrazima posvojne zamjenice kada se upotrijebe nakon imenice, nemaju posebnu stilsku vrijednost⁵⁸:

a mio avviso / parere – *po mojem mišljenju*

una persona di mia conoscenza – *jedna osoba koju poznajem*

con mio dispiacere – *ma moju žalost*

a nostro favore – *u našu korist*

per mia sfortuna – *na moju nesreću*

Ali:

per amor tuo – *tebi za ljubav*

a casa mia – *k meni kući/kod mene kod kuće*

⁵⁷ Marcello Sensini, n. dj., §1.3.

⁵⁸ Primjeri preuzeti iz gramatike Wolfgang Reumuth – Otto Winkelmann, n. dj., § 68.

in vita mia – u svom životu

...pensavo in cuor mio – ...mislio sam u svom srcu

per conto mio – po meni, što se mene tiče

Tanti saluti da parte mia! – Puno pozdrava od mene!

per colpa tua – tvojom krivnjom

L'ho pagato di tasca mia. – Platilo sam to iz svog džepa.

Vuol fare sempre di testa sua. – Sve želi raditi po svome.

I u prvom i u drugom slučaju proces frazeologizacije odigrao je djelomično svoju ulogu. Jasno, i samo mjesto zamjenice iza imenice upućuje na drukčiju stilsku vrijednost, no kako je riječ o ustaljenim izrazima, u manjoj ili većoj mjeri zahvaćenima procesom frazeologizacije, djelomično se izgubila stilaska nota.

Kada se neodređena zamjenica (*l'aggettivo indefinito*) *qualunque* upotrijebi ispred imenice, ima značenje *bilo koji*:

Qualunque scolaro lo saprebbe. – Bilo koji učenik to bi znao.

Kada se upotrijebi iza imenice, ima pejorativno značenje:

Non vorrei andare in un albergo qualunque.⁵⁹ Ne želim ići u svakakav hotel.

Zaključne napomene

Supostavnom metodom upozorili smo na bitne razlike mjesta pridjeva s obzirom na imenicu kojoj pripada u talijanskome i hrvatskome jeziku te možemo ustvrditi kako promjene mjesta pridjevnoga atributa u odnosu na imenicu u talijanskome, puno češće dovode do promjena u semantici samih pridjeva nego u hrvatskome.

Za razliku od hrvatskoga jezika u kojemu je mjesto pridjeva gotovo uvijek ispred imenice kojoj pripada, osim u lirici i nekim posebnim konstrukcijama, u talijanskome, iako pridjev uglavnom stoji iza imenice, postoje slučajevi kad pridjev uglavnom stoji samo iza imenice, potom kada stoji ispred imenice, kada može stajati ispred imenice i iza nje, a upozorili smo i na slučajeve drugih vrsta riječi koje talijanska gramatička tradicija naziva pridjevima, a hrvatska ne, te na njihovo uobičajeno mjesto u odnosu na imenicu kojoj pripadaju. Na koncu smo skrenuli pozornost i na rjeđe oblike koji se ne pojavljuju u običnome govoru, nego samo u književno-umjetničkom stilu, ali i na oblike koji su gotovo posve neprihvatljivi u standardnome talijanskom jeziku i čije je mjesto s obzirom na imenicu unaprijed određeno.

⁵⁹ Wolfgang Reumuth – Otto Winkelmann, n. dj., § 94.

U svezi s problemima poretka temeljnih sintaktičkih jedinica na koje se nailazi i na višoj razini učenja talijanskoga jezika, kod govornika hrvatskoga jezika ovaj sustavan prikaz mjesta pridjeva u odnosu na imenicu kojoj pripada trebao bi pridonijeti bržemu razvoju jezične kompetencije i snalaženja u susretu s različitim jezičnim stilovima te osobito kod nedoumica pri prevođenju i pronalaženju odgovarajućih oblika u hrvatskome jeziku. Time ne mislimo da je bilo moguće obuhvatiti sve kombinacije imenica i pridjeva i njihovo moguće značenje, odnosnu stilsku vrijednost, posebice u književno-umjetničkim tekstovima, ali će ovom raščlambom njihovo razumijevanje zacijelo biti olakšano i potpunije, a i doživljaj pjesničke slobode upravo u izmjeni uobičajena reda riječi dublji.

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE POSITION OF AN ADJECTIVE ATTRIBUTE IN CONTEMPORARY ITALIAN VERSUS MODERN CROATIAN

Abstract

Although typology linguistics categorizes clearly both Italian and Croatian into the same group of languages that have SVO order of the basic syntactic units, and although both languages have a relatively free word order, there are some significant differences that have to be pointed out. There are clear rules for these word order differences or at least tendencies, so that Italian language be easier for the Croatian speakers and Italian texts more comprehensive. The position of attributive adjective in relation to the noun is different in the two languages so that we believe this topic should be further discussed as it deserves a much larger attention than it was the case earlier. For the speakers of Croatian language it is of high importance to point out the different meaning and the stylistic value of the adjectives in Italian depending on the position of the adjective in front of the noun or behind it, on the position of two or more adjectives and on the position of the words that Italian grammarians traditionally call adjectives, which is not the case with Croatian grammarians. This paper aims at contributing to the development of linguistic competence and to a better and more complete comprehension of modern Italian texts as well as artistic and literature texts and their composition. It discusses influences of the change of syntactic units order (ie order of the attributive adjectives) onto their semantics.

Keywords: basic syntactic units order; position of an adjective in relation to the noun to which it belongs in Croatian; position of an adjective in relation to the noun to which it belongs in Italian; difference in meaning connected to the position of adjectives in Italian; stylistic differences connected to the position of an adjective.